

Brus Fejler

POD ŠARENIM
SVODOM

Jedna sezona sa cirkusom

Prevela
Tatjana Bižić

■ Laguna ■

Naslov originala

Bruce Feiler

UNDER THE BIG TOP

A Season with the Circus

Copyright © 1995 by Bruce Feiler

Translation Copyright © 2008 za srpsko izdanje, LAGUNA

Mom bratu,
mom drugom oku

AUTOROVA BELEŠKA

Ova knjiga, baš kao i cirkus, sadrži dve paralelne priče. Jedna se kreće oko svakodnevne cirkuske predstave onako kako ona protiče u toku jedne sezone; druga, koja se s njom sve vreme prepliće, usredsređuje se na jedan po jedan čin predstave. U cirkuskoj tradiciji taj redosled naziva se „Program izvođenja u areni“.

PROGRAM IZVOĐENJA U ARENI

ZIMSKO SKLONIŠTE

1 Prstić u areni	15
------------------------	----

PRVA POLOVINA

Cirkuska parada.....	33
2 Pod platnenim svodom	39
Retka tigrovska vrsta.....	50
3 Žutokljunac	61
Oči u oči s vatrom.....	76
4 Oni koji nisu u priči uvek pogreše	93
Ljuljaška sudbine.....	115
5 Tada postaju pravi.....	128
Daj medi kucu	147
6 Naivkova smrt	161
Čudesno umeće – visiti o dlaci	179
7 Molimo vas da ne milujete slonove.....	193
Noći s belim pastuvima	202
8 Potočić krvi	211

INTERMECO

Boja kokice..... 225

DRUGA POLOVINA

9 Zvezda predstave..... 239

Trostruki salto 254

10 Ni zbogom ni do viđenja 262

Gde su klovnovi?..... 271

11 Ponovo rođeni..... 282

Ljubav na žici 298

12 Pred nebeskim vratima..... 307

Američki san 320

KOD KUĆE

Iza naslikanih osmeha 333

Sve o tome – pročitajte 336

Cirkus je jedna ljubomorna ženturača. Ma, to je blago rečeno. Cirkus je jedna raspomamljena veštica koja vam siše životnu snagu kao vampir krvi, koja trne najsvetlije zvezde u svojoj kruni i koja neće ostaviti nikakav privatni život onima koji joj služe; rasturiće im kuću, izmožditi telo, razoriti sreću onih koje vole svojim nezasitim prohtevima. Sve je to cirkus, pa ipak, volim ga kao što ništa drugo ne volim na svetu.

Henri Ringling Nort*

---

* *Henry Ringling North* (1910–1993), član porodice u čijem je vlasništvu bio čuveni američki cirkus *Najveći šou na svetu braće Ringling i Barnuma i Bejlja*. (Prim. prev.)

ZIMSKO SKLONIŠTE

1

Prstić u areni

„Pre nego što počnemo, hteo bih da znate da uvek postoji šansa da nam slon neće preživeti...“

Glas doktora Derila Herda postojan je i dubok, umekšan samo blagim australijskim naglaskom koji njegovom neuvijanom upozorenju daje nekakav avetinjski prizvuk, kao od onoga sveta.

„Kad god ovako krupnu i ovoliko staru životinju uspavate pod opštom anestezijom“, nastavlja on, „izgledi su četrdeset odsto da se neće probuditi. Možda ćemo morati da je iznesemo odavde.“

„A ne možete pod lokalnom anestezijom?“ Daglas Holvodel staje pred doktora, vadi iz usta cigaretu koja brzo dogoreva i provlači slobodnu ruku kroz prozedu kosu koja se povlači s čela. Kao suvlasniku četrdesetdvogodišnje, dve i po tone teške Sju, „malene“ azijske slonice čija je vrednost oko 75.000 dolara, jedino je njemu dozvoljeno da puši u operacionoj sali. Nema još ni pola devet ujutro, a on je već skoro dokrajčio celu kutiju.

„Ne kad je reč o operaciji ovih razmera“, odgovara doktor Herd. „Mogla bi da poludi i sve nas izgazi. Moramo potpuno da je uspavamo.“

„Radili ste ovo i ranije?“

„Desetak puta. Prošlog vikenda išao sam u Olbeni u Džordžiji da odstranim kljovu jednom afričkom mužjaku. Podigli smo ga na noge dvadeset minuta pošto smo završili operaciju. Hteo bih samo da budete svesni opasnosti. Možemo svakako da odustanemo ako niste uvereni...“

„Ne“, kaže Dag. „Kad smo već ovde, dajte da to obavimo.“

„U tom slučaju“, kaže doktor, „potreban mi je vaš potpis.“

Dag baca cigaretu na pod i vadi nalivpero iz džepa uštirka-
ne košulje, jedne od dvadesetak *Bruks bradersovih*, koliko ih ima. Nešto malo više od četiri sata pre toga Dag i ja smo pošli iz zimskog skloništa za cirkuske životinje, po mračnom olujnom danu kakvi nisu neobični u januaru na Floridi. Prethodnog dana, posle sastanka na kome smo se upoznali, Dag me je pozvao da mu pravim društvo za vreme hitne operacije uklanja njanja uraslog nokta na Sjuinoj prednjoj desnoj nozi. Pristao sam, jer nikad nisam video slona pod anestezijom.

Krenuli smo znatno pre svitanja. Termometar u njegovom bordo kadilaku s tablicama Eldorado Hilsa u Kaliforniji pokazivao je spoljnu temperaturu od 4 stepena Celzijusa. Vozili smo iza „Kamiona br. 60, Slonovi“ tek ofarbanog u bolnički belo, na kome je stilizovanim crvenim slovima pisalo: „Cirkus Klajda Bitija i braće Kol – Najveća velika kupola na svetu“. Pošto smo izašli iz Delanda, zavičajnog mesta ovog cirkusa i, neosporno, svetske prestonice paprati, prošli smo kroz Deleon Springs („Ovde nemaju nijedan pristojan bar, moraju da se odvezu do Barbervila“, napomenuo mi je Dag), pa preko reke Sent Džons, koja teče od Orlanda do Džeksonvila („Znate li zašto je Sent Džons jedina reka na Floridi koja teče uzvodno? Jer beži iz Džordžije.“ Gotovo se zagrcnuo od smeha, pošto je znao da sam ja iz Džordžije), da bismo u sam cik zore stigli pred Vete-

rinarsku bolnicu Vilijem N. Inman i Klara Strikland Inman pri Univerzitetu Floride u Gejsvilu.

„Je l' biste mogli da prekinete to svrdlanje i testerisanje, prepašćete Sju, pa će poblesaviti“, doviknuo je Dag radnicima na obližnjoj građevini pošto je potpisao potrebne papire.

Napokon, nešto posle pola devet, pošto su sve pripreme za operaciju obavljene, kapetan Fred Logan pođe da s kukom za slonove doprati Sju u operacionu salu s najsavremenijom opremom. Zastao je malo da propusti trbušastu vijetnamsku svinju da se pregega preko staze. Sedamdesetogodišnji Fred, Kanadain koji je kao dečak bukvalno pobegao od kuće da bi se priključio cirkusu, bio je glavni dreser slonova kod Klajda Bitija i braće Kol duže od dve decenije, ali nikada pre nije bio primoran da podvrgne slona totalnoj anesteziji.

Pošto ju je uveo, Fred je doveo Sju do središta prostora zastrtog slamom, veličine otprilike parkirališta jednog prosečnog tržnog centra.

„Neka legne na levu stranu“, doviknu mu doktor Herd. „Inače nećemo moći da priđemo desnoj nozi i noktu.“

„Ne brinite“, progundča Fred, „drugačije i neće da legne.“ Cirkuski slonovi su, kako mi je objasnio kasnije, dresirani da ležu samo na levu stranu. To je jedna od osam komandi koliko prosečan slon može da razume.

Pošto je Sju stala na predviđeno mesto, Fred joj vezuje debelo uže za obe leve noge i probacuje joj ga ispod tela. Čim je osetila konopce, Sju se uzvrpoljila.

„Nazad, Sju! Nazad!“, podvikuje joj Fred.

Sju odstupa nezadovoljno brboreći.

„Napred, Sju. Napred.“

Ona pristupa i počinje da drhti.

„Mirna, mirna... Tako, devojčice.“

Pošto je pacijentkinja primirena, doktor Herd se laća posla. Prebacuje joj krajeve konopca preko leđa i upućuje četvoricu pomoćnika u belim mantilima da stanu iza zaštitne ograde i

pripreme se da povuku Sju ako bude neophodno. Kad su svi zauzeli svoj položaj, doktor daje znak da se nastavi.

„Dole, Sju. Dole!“, naređuje Fred, ali Sju ne sluša.

„Sju, dole!“, vikne on.

Sju se polako spušta na zadnja kolena, ali ne sluša komandu da legne na bok. Fred joj naređuje da ponovo ustane, što poslušna, neprijateljski brujeći.

„Nazad, Sju. Nazad!“, nastavlja on. „Napred, Sju. Napred! Dole.“

Postupak se ponavlja nekoliko puta, međutim Sju svaki put klekne umesto da legne. „Da probamo da primenimo malo psihologije“, kaže Fred. Zamolio je jednog doktorovog asistenta da donese četku, kojom će počeskati Sju po leđima ne bi li je namamio da legne. Nije uspelo. Tada doktor Herd menja plan i saopštava da će dati pacijentkinji injekciju morfijuma 80.000 puta jaču nego što se obično daje ljudskim bićima. Položio je jednu ruku Sju na čelo, zavrnuo joj gumasto lepetavo uvo i dao joj injekciju.

Slonica se ljutito stresa pre nego što je morfijum ubrizgan do kraja i počinje zgađeno da njiše glavom.

„Dole, Sju. Dole!“, moli Fred, ali ona ga ne sluša, glasno gundā.

„Držite konopce!“, viče doktor Herd. „Ne dajte joj da padne na desnu stranu inače ćemo morati da odustanemo od operacije.“

Četvorica ljudi zatežu konopce. Dag ne može da gleda. Fred više sve češće:

„Dole, Sju. Dole. Mirna!“ U glasu mu se čuje preklinjanje, ali to više nije važno. Sju ga više ne čuje. Klekla je na zadnja kolena, kao što je radila već dvaput, međutim ne i na prednja – umesto toga joj čitavo telo omlitavi kao izduvan balon.

„Sada, sada!“, viče doktor Herd. „Vucite je na levu stranu.“ Četvorica asistenata polako vuku dve i po tone tešku Sju sve dok se ne stropošta na levi bok. Užad su savršeno poslužila

svrsi. Sjuinom upaljenom stopalu moći će da se pride. Operacija može da se obavi.

Pošto je pacijentkinja postavljena u potrebni položaj, tridesetoro veterinara u farmerkama i belim mantilima povrvelo je iza zaštitne ograde i sjatilo se oko nje. Jedna ekipa posvećuje se Sjuinoj nozi – ispravljaju je, podižu na balu sena, uklanjaju blato, slamke i plevu nakupljene oko noktiju veličine krompira. Druga grupa dokotrljava 10.000 dolara vrednu opremu – koje-kakve sprave, monitore i kompjuterizovane skenere koji će pratiti Sjuine vitalne funkcije. Treća grupa joj se ispenrala na leđa da prikači nekakve priključke na njene reckaste uši.

Položena na tlo, Sjuina glava izgleda upadljivo nepomična. Njene uši, manje nego kod afričkog slona, svejedno su velike i nekako krhke. Uz samu glavu su doduše debele i gumaste, ali se ka obodu tanje kao ogromni list koji vene, sve dok po ivicama ne postanu iskrzane, čipkaste. Oko koje se videlo, inače veliko kao bilijska kugla i divne boje ćilibara, sad je bilo zatvoreno, ali je ispod kapka curio postojani potočić suza i slivao se u nabore kože, suve i ispucale kao presahlo rečno korito. Napućena usta iznutra su zapanjujuće svetloružičasta naspram kože sumorno sive kao vodenični kamen.

Ubrzo upravo usta postaju središte pažnje dok doktor Herd s grupom pomoćnika pokušava da uvede respirator u Sjuina pluća. U toj etapi ekipa se susreće s prvim problemom jer je Sju nagonski stisnula usta kad se srušila pod dejstvom morfijuma. Nastojeći da otvori prolaz za respirator, jedna grupa veterinara vezuje joj užu za donju vilicu, dok druga grupa drži trup. Na tri, obe ekipe počinju da vuku, a doktor Herd pokušava prstima bar malčice da razdvoji Sjuine zube.

Ne uspeva, pa zato, dok asistenti i dalje vuku konopce, skida beli mantil i zavrće rukave da bi potom uvukao ruku slonici u grlo tražeći put da provuče respiratorno crevo debljine kljove

u njena pluća. „Bolje da smo doneli palicu za bejzbol“, gundā ljutito, napregnutog lica dok se bori sa stezanjem mišića u njenom grlu. Posle nekoliko minuta izvlači ruku izgrebanu od slonovskih zuba, s koje kaplje pljuvačka. „Biće gadno. Dodajte mi respirator.“

Kad ponovo uvuče ruku, ovog puta držeći crevo, utvrđuje da mu je još teže da dopre dalje od Sjuinih usta. Konačno povlači respirator i nemoćno obara glavu na lakat. Nekoliko sekundi protiče u napregnutosti, onda se doktor Herd trgne i s obnovljenom živošću vikne nešto jednoj studentkinji na njihovom veterinarskom jeziku. Devojka ostavlja beležnicu i odjuri oko ugla, pored niza natpisa: RASPLOĐAVANJE GOVEDA, UDRUŽENJE STOČARA FLORIDE i ŽELIMO VAM GODINU USPEŠNE MUŽE, da bi se začas vratila s oprobanim rešenjem za prodiranje u šupljine debelokožaca – tubom vazelina. Doktor Herd namaže plastičnu cev respiratora vazelinom, pa polako ali snažno, neprekidno gledajući na sat, na kraju uspeva da gurne respirator Sju u pluća. U devet i deset kompresor je uključen i sloničin stomak se najpre jako podigne od prvog udisaja, a onda se ritam disanja ujednačava, mada se stomak primetno širi kad god joj mašina uduva vazduh.

Čim je utvrđeno da respirator funkcioniše kako treba, doktor Herd se okreće sledećem problemu. Kad su Sju konopcima povukli na zemlju, glavom je udarila o betonsku pregradu, pa su se veterinari uplašili da je mogla da istera sebi oko. Rešili su da joj podignu glavu da olakšaju pritisak. Da im je pacijent bio pas, ili čak i konj, taj bi zadatak obavili relativno lako. Ali pošto je Sju slonica, glava joj je teška oko četiristo kilograma. Rešenje ovog jedinstvenog problema koji zadaje sila teže: viljuškar. Jedan veterinar istrčava iz sale i uskoro se vraća u žutom *Katerpillarovom* viljuškaru. Ekipa vezuje nekoliko konopaca oko viljuške, pa onda oko Sjuine glave. Nekoliko ljudi pridržava glavu dok drugi drže konopce. Kad je mehanička viljuška polako podignuta u vazduh, ispod sloničine glave podmetnu-

li su nekoliko strunjača. Glava joj je sad položena na ugodnu podlogu, na šta studenti s galerije zaplješću. Ekipa za pripremu nastavlja da čisti nogu, a doktor Herd konačno može da se posveti uraslom noktu.

Pošto pratnja iz cirkusa ničim više ne može da utiče na ono što se dešava sa Sju, nepodnošljivo im je da gledaju. Fred se nemoćno povukao u jedan kutak. Dag mi je, savladan, predao svoj fotoaparatus i odveo se do *Hardija* po kafu. U međuvremenu, ja sam potpuno opčinjen. Hipnotisala me je slonica, a istinu govoreći, pomalo sam i dalje smeten nizom događaja na kraju koga sam se zatekao uz nju.

San je pustio klicu dok sam bio dvanaestogodišnjak. Vaspitač u letnjem kampu u planinama Mejna poveo me je da me uči da žongliram narandžama. Satima sam jurio nizbrdo narandže koje su se već raspadale. Godinama sam potom fantazirao o trapezima i hodanju po žici; deceniju i po kasnije, osećajući još pod prstima one narandže, otisnuo sam se u hirovitu poteru za jednim odlomkom američkog sna – pobegao sam da se pridružim cirkusu.

San se razvijao polako. Pošto sam godinama vežbao žongliranje, postepeno sam zagazio u ulične nastupe i harlekinstvo. Pantomimu i klovnovsko šminkanje najpre sam naučio od jednog nastavnika u mom rodnom gradu. Potom sam osmislio kratku tačku koja se sastojala od pantomime, žongliranja i prostog humora i izvodio sam je s puno žara na žurkama, uličnim svečanostima i svim okupljanjima u dnevnoj sobi mojih roditelja – uprkos tome što sam naneo nepopravljivu štetu brojnim neprocenjivim predmetima koji su spadali u porodično nasleđe. Ukratko, bio sam pantomimičarsko čudo od deteta, što je bilo utoliko lakše jer sam bio jedini pantomimi posvećen klinac koga je većina ljudi na jugu Džordžije ikada videla.

Na kraju me je, što je možda bilo i neizbežno, zaljubljenost u takve nastupe dovela na korak od karijere klovna. Razmišljao sam čak i o tome da se prijavim na „Klovnovski koledž“, desetonedeljnu obuku koju je cirkus braće Ringling držao još od 1968. ne bi li predupredio opadanje klovnovskog umeća, a plasirao ju je marketinški izvanredno kao jedan akademski poduhvat ravan onima kakve su preduzimali stari Grci. Međutim, kad je kucnuo čas, ipak sam se opredelio za nešto konvencionalnije akademsko zvanje. Dok sam bio na Jelu, predavao sam dramu u tamošnjim školama, režirao dečije pozorišne predstave, pa čak i učestvovao u osnivanju jedne pantomimičarske trupe, ali san o pristupanju cirkusu kao da je bledeo. Pošto sam diplomirao i otišao u Japan da predajem engleski, na taj san sam potpuno zaboravio.

Pa ipak nekako klovna u meni nikad nije umro. U Japanu, gde sam živio tri godine, često sam međukulturni jaz premošćavao pantomimom, pa čak i žongliranjem. Dok sam pohađao magistarske studije u Engleskoj, moj smisao za humor, glas, zapravo čitav moj način komunikacije bio je bučniji i teatralniji nego kod mojih drugova iz Evrope. Da li se to ispoljavala moja ličnost, moja nacionalnost, ili oboje? Podstaknut tim pitanjima, rešio sam da posle pet godina odem kući i provedem neko vreme istražujući sopstvenu kulturu. Tada sam se vratio i svojim mladalačkim korenima: postoji li bolji način da se otkrije Amerika, mislio sam, nego da se putuje s cirkusom. Mogao bih da se priključim trupci, možda čak i da nastupam kao klovna ili žongler, da napišem knjigu o toj najameričkijoj od svih institucija. Na kraju krajeva, cirkusi su ovde postojali još od osnivanja Amerike. Krstarili su po njoj iz godine u godinu, zalazili u gradove velike i male, i uvek uspevali da smisle sebi neki novi oblik kad se nađu na samoj ivici nestanka. Verovao sam da su oni otevljenje naših snova, metafora nas samih. I put do kuće, nadao sam se. Tako se zbililo da se, petnaest godina pošto sam naučio da žongliram i pet godina pošto sam otišao iz svoje zemlje,

moja dečija želja poklopila s lutalačkom čežnjom koja me je kao odraslog povelala nazad klovnovskom zanimanju.

Pošto sam rešio da se priključim cirkusu, shvatio sam da o cirkusima ne znam ništa, a ponajmanje kako da se nekom priključim. Prvi korak mi je bio da odem na predstave svih trupa koje sam uspeo da pronađem – razmetljivih i sirotih, u šatrama zagušljivim i klimatizovanim. Kao i mnogi drugi ljudi koji nemaju dece, nisam bio u cirkusu gotovo dvadeset godina. Neposredna reakcija bila mi je dvostruka. S jedne strane, otkrio sam s uzbuđenjem da je cirkus gotovo tačno onakav kao što sam upamtio, šareni kostimi, smeli nastupi, egzotične životinje. S druge strane, iznenadilo me je što sam zatekao nešto tako tradicionalno kao što je cirkus obavijeno kontroverzama izrazito moderne vrste. Oko mnogih cirkusa u koje sam odlazio, na primer, zaticao sam demonstrante koji su protestovali protiv kršenja prava divljih životinja. Sami cirkusi su se ponašali začuđujuće odbrambeno, i to ne samo kad je reč o postupanju sa životinjama, nego takođe o njihovim očajničkim naporima da spase cirkus potpunog nestajanja. Koliko god da su cirkusi još aktivno postojali, budućnost im je bila neizvesna.

Pošto sam obnovio svoje poznavanje cirkusa, otisnuo sam se u potragu za savršenom trupom kojoj bih se priključio. Od jednog prijatelja saznao sam za organizaciju Ljubitelji cirkusa u Americi, čiji je moto glasilo: „Najlepši hobi na svetu“. Od njihovog blagajnika Irvina Molera saznao sam za Muzej cirkusa u Barabuu u Viskonsinu (odakle je potekao cirkus braće Ringling), a od bibliotekara Freda Dalingera dobio sam spisak svih cirkusa u Americi, na pune četiri stranice, koji je sadržao stotinu sedamnaest imena. Odmah sam se ograničio na cirkuse sa šatrom, najpokretljivije, s najvećim domašajem unutar zemlje, najizdržljivije. Time sam broj suzio na trideset sedam. Među njima sam ciljao na one veće, s kvalitetnijim predstavama, raznovrsnijim tačkama i životinjama u punom sastavu. To je spisak svelo na šest imena. Napisao sam pisma svakom od

tih šest cirkusa i izložio im svoju nameru: putovao bih s njima jednu sezonu. Spreman sam da preuzmem svoj deo obaveza, u podizanju šatre, čišćenju balege, svemu što je potrebno – ali bih najviše voleo da nastupam.

Pisma sam poslao krajem novembra i spremio se da čekam. Na moje čudo, dobio sam svih šest odgovora maltene smesta i svi su mi rekli da su zainteresovani da im detaljnije izložim svoju ideju. Da bih rešio koja je trupa najbolja otisnuo sam se na svojevrsnu cirkusku paradu – od Vašingtona do Njujorka, od Sarasote na Floridi do Hjuga u Oklahomi. U januaru 1993, na dvestotu godišnjicu američkog cirkusa, prispeo sam u sanjivi gradić Deland, zavičaj cirkusa za koji sam se u potaji opredelio još u samom početku – trupu Klajda Bitija i braće Kol. Najveći cirkus pod šatrom na svetu.

„Sedite. Dobro došli na Floridu. Da vas častim pićem.“

S Dagom Holvodelom našao sam se u baru *Lobi*, preko puta restorana *Sonora Sem* na Putu 92 u Delandu. Čitav sam se dan pitao šta da obučem i osećao kao glumac pred audiciju. Hoće li vlasnik više miliona dolara vrednog cirkusa biti lukavi hollywoodski promoter, neotesani seoski pravnik, ukočeni investitor s Vol strita? Za svaki slučaj, obukao sam svoju najsvakodnevniju studentsku odeću. Na svu sreću, dobro sam pogodio. Dag je bio trgovac u duži i došao je u konzervativnom odelu, a pio je čivas s ledom. Uz treću turu, od dvanaest koliko ćemo popiti te večeri, već sam se borio da držim korak (a da ostanem trezan) s ovim bivšim trgovcem cementom i davnašnjim ljubiteljem cirkusa dok mi je pričao kako ga je 1981. bivši akrobata, a tadašnji upravnik Džon Pjug pozvao da sa njim otkupi cirkus. Za nepunih deset godina, hvalio mi se Dag, njih dvojica su potpuno preuredili dvadeset sedam kamiona i 3.000 šatora za osoblje, utvrdili osmomesечnu turu od Floride i Nju Hempšira pa nazad i uvećali svoju vernu publiku na više od milion ljudi godišnje.

Za to vreme prihvatili su ponude za snimanje reklama, dokumentaraca i vremenskih prognoza, ali nikad još nisu prihvatili predlog nekog pisca da putuje s njihovom trupom. Zašto bi to sada promenili, pitao je.

Poveo me je na večeru *Kod Ponda*, u blizini onih četrnaest hektara zemljišta gde je cirkus boravio između dve sezone. Dok sam ja razgledao jelovnik, naručio nam je još po jedno piće. Kasnije ću saznati da je to bio svojevrsan test, Dag je hteo da ispita jesam li neki provokator, aktivista za zaštitu životinja, i čitava bi mi zamisao propala da sam kojim slučajem naručio „samo salatu“. Srećom, naručio sam paćetinu (on je uzeo jagnjetinu), pa smo popričali. Ne, nisam iz PETA (People for Ethical Treatment of Animals – Ljudi za etičko postupanje prema životinjama); da, pamtim kad sam gledao prvu cirkusku predstavu; ne, nisam iz poreskog odeljenja; da, mogu da živim u blatu do kolena. Pošto sam mu stišao te prvobitne brige, Dag je počeo da se otvara. Moje ga je pismo zainteresovalo, rekao mi je. Njemu je istorija hobi. Voli da čita. Uživaće u šansi da se njegov cirkus nađe ovekovečen u knjizi. Takođe, nije mogao da ne primeti da i ja nosim košulju *Bruks braders*.

Dok sedimo uz četvrto piće posle večere u *Neonskom armadilju*, konačno mi uspeva da stignem do pitanja da li bi bio voljan da me primi da putujem s njegovim cirkusom. Potvrđuje bez oklevanja. Posle još jednog pića pitam da li bi mi dopustio i da nastupam. Ovo odbija bez uvijanja. „Ako si se ovome domislio samo da se malo provedeš pod svetlima pozornice“, kaže istrusivši poslednje piće za to veče, „onda ćemo morati da te odbijemo. Godišnje dobijamo na stotine molbi od ljudi koji bi hteli da nastupaju kao gostujućii klovnovi u našoj predstavi. Neki nam čak nude da nam plate. Ali mi smo profesionalci, nismo ovde da ugađamo amaterima.“

Sutradan ujutru Dag me vodi da me upozna s Džonom Pjugom, svojim partnerom i predsednikom cirkusa. Prethodne večeri ubedio sam Daga da izmeni svoje „ne“ u „možda“, ali

svejedno se potrudio da bude jasno, bez imalo nedoumice, da će konačna odluka biti Džonijeva, jer je on odgovoran za neometano svakodnevno odvijanje cirkuskog života. Onizak, stamen čovek, preplanuo kao čamdžija, snažnog stiska ruke kao bokser, Džoni Pjug je nekada bio akrobata na trapezu i dubler Ričarda Bartona u opasnim scenama u *Kleopatri*. Potapšao me je drugarski po leđima, uveo me u svoju putujuću kancelariju, pa se zavalio na stolici i gledao svoje važnije službenike kako se okupljaju za sastanak sa mnom. Bili su tu potpredsednik, blagajnik, čak i šef ekipe zadužene da podiže šatru kad stignu u neko mesto i da je ponovo spušta pred polazak. Svi su bili vrlo prijatni, kudikamo manje zvanični nego Dag, ali svejedno sumnjičavi. Šta ako vidim kakav haos vlada u kuhinji?, pitali su se. Šta ako čujem da se radnici drogiraju? Džoni je pažljivo saslušao sve te razloge za zabrinutost, ne izjašnjavajući se nijednom rečju. Niti ga je bilo briga šta sam ranije pisao, niti šta bih mogao videti u cirkusu. Za pedeset godina u ovom poslu sedeo je za stolom s kraljevima i rvao se s ubicama; ne treba mu ničije tuđe mišljenje da bi me pročitao. Zasad je ostajao potpuno nem.

Tek kad je jutro poodmaklo i marketinški tim pristigao, raspoloženje je počelo da se menja. „Izvanredna ideja!“, povikao je direktor marketinga tonom za koji ću uskoro ustanoviti da se prihvata kao da nosi slovo Božje. „Pomislite koliki nam publicitet može doneti.“ Gotovo istog časa opazio sam da ideja stiće zamah, dok su ljudi okupljeni u Džonijevoj lamperijom obloženoj kancelariji u kamionu broj 33 klimali glavom. „Pa ne vidim zašto da ne“, rekao je jedan, „kad već ima toliko iskustva s nastupima.“ Napokon se oglasi i Džoni: „Ovaj cirkus posmatramo kao jednu veliku porodicu.“ U glasu mu je bio prizvuk blagog engleskog naglaska, a oči su mu prkosno svetlucale. „Svi mnogo rade, niko ne postaje bogataš. I upozoravam te: kad ti to uđe u krv, leka nema.“ Ustao je i pružio ruku: „Dobro došao u trupu“, rekao je smeškajući se. „Počinjemo za dva meseca.“

Te večeri sam pozvan na večeru s Elmom, glavnim klovnom u trupi, i nekoliko njegovih prijatelja. Pregledali smo knjigu o slavnim klovnovima tražeći inspiraciju za moje lice. Imaću mnogo posla pre otvaranja sezone 25. maja. Treba da nađem gde ću živeti, da naučim da padam, da saopštim ovo majci. Dok sam sedeo na kauču i pravio beleške, Elmo je gledao kviz i naglas izvikivao tačna pitanja. Baš pred samu večeru poslednji odgovor u kvizu zasvetleo je na ekranu. U kategoriji „Neobična zanimanja“ odgovor je glasio:

Zanimanje Lua Džejkobsa, čiji se lik našao na poštanskoj marki za 1966. godinu i koji je umro u Sarasoti 1992.

Svi takmičari, i svi prisutni sa mnom u prostoriji, znali su tačno pitanje:

Šta je klov?

* * *

„Vraže, baš ima veliki nokat.“

Pošto je Sjui očišćena noga, jedan asistent dogura kolica sa skalpelima raznih veličina i ni manje ni više nego dvadeset makaza. Doktori su se okupili oko sloničine bolne noge, komentarišući da joj stopalo ima približan obim kao sedište toaletne školjke, dok su crne dlake na nozi podsećale na čeličnu četku za pse. Ako Sju preživi anesteziju, pred početak sezone će joj električnom bakljom depilirati dlake na celom telu. Za razliku od drugih dresera, Fred svojim slonovima ne boji nokte u belo. Iako su svi njegovi slonovi dobro dresirane ženke, i dalje su opasni, kao da ističe Fred, a taj će nauk kasnije te sezone jedna porodica, pa i čitavo jedno naselje, i predobro naučiti.

Doktor Herd prekinuo je zijanje u slonicu da bi započeo operaciju. Uzima dugačak šiljak, otprilike kao za isprobavanje

da li su kolači dobro pečeni, i zabada ga u apsces iznad Sjuinog nokta, odakle počinje da curi crvena i gnojova tečnost. Doktor skalpelom odstranjuje crnu ljuspastu kožu i nekoliko slojeva nokta. Dok polako čisti upaljeno mesto i dovršava obrađivanje nokta, raspoloženje u operacionoj sali polako se razvedrava. Nekoliko veterinarara počinje da meri Sjuine zube. Jedan zgodan momak slika se pored njene glave.

Za pola sata doktor Herd je očistio apsces i pomoćnici uklanjaju opremu. Jedna doktorka stavlja na ranu veličine banane tampon od gaze i umotava stopalo sa sedam zavoja. U pola jedanaest, pošto je uklonio respiratorno crevo, doktor Herd daje injekciju sa sredstvom suprotnog dejstva tačno na ono mesto gde je ranije ubrizgao morfijum. Gotovo istog časa Sju otvara oči, uzdiše, grč joj prolazi celim telom.

„Sklonite se, svi!“, viče doktor Herd, na šta se poslednji članovi ekipe razbeže iza zaštitnih pregrada.

„Pomera se!“, usklikne Dag, koji se upravo vratio. „Pomera bolesnu nogu.“

„Sju, Sju“, obraća joj se Fred svojim ravnomernim napevom. „Polako, Sju!“

Sju lagano nakloni glavu i počese povređeno stopalo. Krv procuri i na zavoju se pojavljuje mala mrlja. Fred počinje da šetka. Svi ostali su nepomični. Sju prigušeno zabruji i ispruža surlu. Časak potom počinje da se ljulja napred-nazad trudeći se da pronađe oslonac. Onda ponovo klone i pospe se slamom po licu.

„Ovde se najgore mogu povrediti“, kaže doktor Herd naglas. „Trebalo bi da potraje petnaestak do dvadeset minuta dok ne prikupi dovoljno snage da ustane.“

Prolazi petnaest minuta, pa dvadeset, ali Sju i dalje ne može da se uspravi. U prostoriji se ponovo oseća napetost. U nadi da će je privoleti da stane na noge, Fred ulazi u operacioni prostor i skida joj lance s nogu. Dag ne sme da gleda. Doktor Herd opipava puls na Sjuinom uvu i briše joj suze koje liju.

U pola dvanaest, sat vremena pošto joj je dao prvu injekciju za buđenje, doktor ubrizgava i drugu dozu. Dvadeset minuta posle toga, pošto se Sju još nije pridigla, veterinari pribegavaju narodskim lekovima. Najpre ponovo donose metlu i češkaju je po bokovima. Onda joj pokrivaju leđa ćebadima i tri člana ekipe počinju da je masiraju. Pošto ni to nije uspelo, poturaju joj izduvanu gumu od kamiona ispod vrata i pokušavaju da je podupru u uspravljeniji položaj tako što naduvaju gumu. Uzalud. Razgovaraju čak i o tome da vežu užad za tavanicu i povuku Sju na noge.

„Neće uspeti“, ječi Dag. „Predala se. Toga sam se i bojao. Izgubila je volju za životom.“ Moli me da poslednji put fotografišem Sju, da ponese sliku svojoj ženi.

Na ivici očajanja, jedan veterinar iznosi mišljenje da je Sju možda sita ljudskih bića i da bi možda više volela neko drugo društvo. Sala se raščičava, a jedan student otrči do štale za pacijente koji se oporavljaju i vraća se s gizdavim pastovom koji je na lečenju. Lagano uveden u salu, konj gleda u Sju. Sju gleda njega. Onda ponovo zaspi. Eksperiment je propao. Konja odvođe.

Pošto su bapski trikovi omanuli, doktor Herd odlučuje da ubrizga još jednu dozu sredstva za razbuđivanje. Možda ona doza koju je dao mužjaku afričkog slona u Olbeniju nije bila dovoljna za Sju, razmišlja. Ako ta treća doza ne bude imala dejstva, međutim, Sju će uskoro biti u ozbiljnoj nevolji. Pošto je čitavo jutro preležala na boku, u opasnosti je da joj se pluća napune tečnošću.

Četvrti put tog dana doktor Herd se penje na Sju da joj da injekciju u desno uvo. Brzo preskače ogradu da sačeka. Nije morao da čeka dugo.

Za nekoliko sekundi medikament dospeva u sloničin krvotok i ona se naglo prene i seda uspravno. Krećući se odlučno i s namerom, oslanja čitavo telo na zadnje noge, pa zastane. Zastaje i tridesetoro ljudi zbijenih uz ogradu oko nje. Potom, u 12.37

tog hladnog i kišnog dana potkraj januara, posle tri i po sata morfijumom izazvanog sna, četrdesetdvogodišnja Sju podiže svoje dvoipotonsko telo na tri zdrave noge, izvija surlu visoko i objavljuje početak cirkuske godine ceremonijalnim slonovskim trubljenjem, zalivajući istovremeno tlo podjednako neceremonijalnim vodopadom slonovskog mokrenja.

Neka sezona počne.

PRVA POLOVINA